

L'alou de la discòrdia. El litigi de la masquefina Gondesalva i l'abat Guitart.

Daniel Garcia Giménez.

Llicenciat en Història.

En un llatí medieval preciós, còpia d'originals escrits en pergami de pell d'anyell raspada, estirada i adobada, fets per deixar respirar els originals que consagraven les propietats del monestir de s. *Cucufatis* (Sant Cugat), ens ha arribat a través del seu cartulari un judici sobre un alou que retenia la masquefina Gondesalva i que l'abat de dit monestir li reclamava. Ens situem a Masquefa a l'any del senyor 1025, en plena època del feudalisme monacal on la església domina l'esfera política i disposa en gran part del territori de la possessió de la terra. No serà fins més tard, als segles XII i XIII, en que es veurà amenaçada pel feudalisme laic i per l'avanç del seu poder polític, on amb el naixement dels primers municipis i la implantació territorial de comtats i vescomtats i les seves divisions i repartiments administratius, hi haurà molts problemes amb els límits territorials. Però, en aquest cas, els problemes es faran esperar tant...

En audiència sota la jurisdicció del comtat de Barcelona i en el terme del Castell de Masquefa¹, acudeixen per fer de jutges autoritats civils i eclesiàstiques. Seguint la lleis del moment, donen audiència primer al demandant, que declara que l'alou que reté Gondesalva estava cedit en donació *per largicionem* a una família de fidels al monestir. La masquefina respón al-legant que l'alou que se li reclama li pertoca per part del seu marit. Davant de la discrepància d'opinions d'ambdues parts enfrontades, els jutges decideixen requerir proves de propietat i quan demanen "*scripturas*" aquestes apareixen a nom d'Ennegonis, pare d'Argotamia, aquesta última la nora de la dita Gondesalva, qui més tard havia venut l'alou a terceres persones.

Durant els segles IX, X i principis del XI, als comtats catalans, seguint la tradició romana, la propietat de la terra era individual, i consistia en el dret d'explotar, posseir, vendre, donar o intercanviar una parcel·la de terra segons la lliure voluntat del seu amo, cosa que es traduïa en l'existència d'escriptures públiques de propietat, reconegudes pels tribunals com a títols de validesa legal, i en l'exacta delimitació sobre el terreny de cada alou, i si n'hi havia algun de configuració poc clara, els tribunals procedien d'ofici a efectuar-hi una nova fitació per establir-ne uns límits coneguts per tothom. Aquest dret de propietat tenia dues fonts, l'una era l'*aprisio*, i l'altra els documents escrits; als comtats catalans, igual com a d'altres llocs de tradició cultural romana, tota transferència de béns, fins i tot dins del nucli familiar, es fa mitjançant una escriptura, i ningú, tret d'un descendent directe, no pot justificar una herència si no és amb un testament escrit del difunt certificat per un jutge o bé per una carta de donació signada per marmessors. Tanta era la importància del document, que els termes carta o *scriptura* acabaren esdevenint sinònims de donació, i així, la propietat sobre una terra es conferia pel lliurament al nou amo del corresponent títol escrit. L'*aprisio*, l'altre font de dret de propietat sobre la terra, és una figura jurídica, recollida al *Liber Iudiciorum*, segons la qual qui s'estableixi en una terra verge n'esdevé propietari després de trenta anys d'ocupar-la i explotar-la ininterrompudament.

D'altra banda, li demanen a l'abat les seves credencials i aquest al-lega que les escriptures es varen cremar juntament amb l'arxiu del monestir en el temps en que la ciutat de Barcelona fou capturada, però que pot provar igualment que la terra és de domini del Monestir: "*Auctoritates autem priscas s. Cucufatis archisterii nostri omnes igne consumpte fuerunt in captione civitatis Barchinonae, sed habemus auctoritates scripturarum ex terris que sunt ex omni parte circa prescriptum alode quod requiro*"

L'abat aporta documentació de tots els seus dominis a la zona, i en concret de les terres veïnes a l'alou disputat, encerclant en els seus dominis jurídics el terme en qüestió, demostrant així els seus drets sobre el territori. No obstant, la dedició dels jutges es fa esperar fins el testimoni d'Argotamia, que en el moment en que se la interroga no pot negar que l'alou pertanyés al domini del monestir.

El monestir de Sant Cugat és fruit de la ruptura de l'ordre antic, del naixement del nou monaquisme i del nou ordre social. La fundació del monestir és un dels episodis més desconeguts de la seva història, essent la primera notícia documental datada a l'any 878.

La nova fundació va suposar la confluència de dos models socials fortament diferenciats. Una societat d'homes lliures, organitzada segons models consuetudinaris i, molt abans de l'arribada del monestir, les comunitats pageses havien accedit a la propietat de la terra d'Octavià². A partir de mitjans del segle X els dominis patrimonials de la comunitat monàstica instal·lada a Octavià, que fins llavors havien estat d'una migradesa considerable, iniciaran un creixement espectacular. Deixes testamentàries, donacions comtals i nobiliàries, però sobretot de mitjans i petits propietaris aloers, empesos per un esperit pietós uns, i d'altres per imperatiu jurídic, faran del monestir de Sant Cugat un dels majors dominis eclesiàstics dels comtats catalans. Al segle XI, només Santa Maria de Ripoll i Sant Pere de Rodes disposen d'un patrimoni equiparable al monestir vallessà.

Al llarg del segle XI, l'abadia de Sant Cugat, que seguia la mateixa dinàmica que s'estén arreu dels grans dominis territorials dels comtats catalans, experimentarà un creixement econòmic espectacular, sustentat en l'augment de la producció agrària. Aquest increment, però, no suposarà una millora de les comunitats pageses, ans al contrari, s'haurà aconseguit com a resultat de la pressió i del control que l'abadia, i en el seu nom, els seus agents, exerciran sobre ells per tal d'obtenir l'excedent de la producció agrària. Aquest procés, que s'inicia amb la pèrdua de la propietat dels pagesos, culmina amb la fixació de càrregues arbitràries i la degradació de la seva condició jurídica, fins a la pèrdua de la llibertat. Al final d'aquest procés de feudalització s'haurà trencat un ordre antic; les comunitats pageses hauran perdut el control de la producció agrària, de l'ordre social i de les estructures territorials en que fins llavors s'enquadraven: l'alou deixa pas a la tinença, i la llibertat personal a la servitud.

¹ "Acta est audiencia in comitatu barch., infra terminos castri Mazchefae" Document 497, de 21 de juny de 1025, Cartulari de Sant Cugat.

² Octavià era el topònim sobre el que s'assentà el monestir de Sant Cugat.